

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

”Kan man säga *syster* till en manlig sjuksköterska?”

En korpusstudie av benämningen av män inom sjuksköterskeyrket

Malin Sandberg

Specialarbete, 15 hp
SV1301, Svenska språket fördjupningskurs
Ht 2011
Handledare: Hans Landqvist

Sammandrag

Den generella tendensen i det svenska språkområdet är och har varit ett könsneutralt titelbruk beträffande yrkestitlar, vilket i första hand inneburit att kvinnor övertagit ursprungligen manliga yrkestitlar. I fallet med titeln *sjuusköterska* är situationen den omvända, då manliga yrkesutövare istället övertagit en ursprungligen kvinnlig yrkestitel. Kring sjuuskötersketiteln har en lång och livlig debatt förts sedan mitten av 1960-talet. Mot bakgrund av detta har denna studies syfte varit att undersöka hur den könsneutrala titeln *sjuusköterska* brukas om män i textmaterial från slutet av 2000-talets första decennium.

Genom sökning dels i bloggkorpusen *Bloggmix oktober 2011*, dels i en korpus med tidningstext ur Göteborgs-Posten 2008–2009 har bruket av titlarna *sjuusköterska* och *sjuuskötare* undersökts kvantitativt. Därefter har en kompletterande kvalitativ undersökning genomförts, där tematiska drag gällande könsspecificering belysts. Slutligen har ett språkkonstruktivistiskt och genusteoretiskt perspektiv anlagts.

Studien har påvisat att generiskt bruk av *sjuusköterska* är allra vanligast i båda delmaterialen. Förekomsterna av *sjuuskötare* är få i båda delmaterialen, men vanligare i blogg- än i tidningstexterna. Den vanligaste formen av könsspecificering av *sjuusköterska* sker genom en kombination med manligt förnamn, vilket signalerar ett oproblemiskt generiskt bruk av titeln. De fall där könsspecificeringen skett genom adjektivet *manlig* och omskrivningar med andra manliga personbeteckningar som *killen* har förts vidare till den kvalitativa undersökningen. Den har pekat på att denna typ av könsspecificering av sjuusköterskor sker i störst utsträckning i samband med jämställdhetsrelaterade diskussioner och brottsjournalistiska texter.

Nyckelord: sjuusköterska, yrkestitlar, språk och kön

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Uppsatsens disposition	2
1.4 Begreppen <i>kön</i> och <i>genus</i>	2
2. Tidigare forskning	3
2.1 Titeln <i>sjuusköterska</i>	3
2.2 Språk och kön	4
2.3 Personbeteckningar i svenskan	5
2.4 <i>Sjuusköterska/sjuuskötare</i> i Himanen (1990)	6
3. Teoretiska utgångspunkter	7
3.1 Språkkonstruktivism	7
3.2 Sjuusköterskans konstruktion	8
3.3 <i>Genussystemet</i> i Hirdman (1987)	9
4. Material och metod	10
4.1 Material	11
4.2 Metod	12
4.3 Avgränsningar	13
5. Resultat och analys	14
5.1 Kvantitativ översikt	14
5.2 Könsspecificering av män inom sjuusköterskeyrket	17
5.3 Tematiska drag i könsspecificeringen av män	19
6. Sammanfattande diskussion	20
6.1 Hur ser titelbruket ut i det undersökta materialet?	21
6.2 Hur benämns sjuusköterskor av manligt kön?	21
6.3 När och hur specificeras manligt kön?	22
6.4 Titelbruket ur genusperspektiv	22
6.5 Titelbruket ur språkkonstruktivistiskt perspektiv	23
6.6 Metoddiskussion och vidare forskning	24
6.7 Avslutande reflektioner	24
Referenser	26
Material	26
Litteratur	26

1. Inledning

I uppsatsens första kapitel presenterar jag en bakgrund till mitt ämnesval, studiens syfte och frågeställningar, uppsatsens övergripande disposition samt mitt ställningstagande kring begreppen *kön* och *genus*.

1.1 Bakgrund

Under mina terminer som språkstudent i Tyskland 2008–2009 blev det tydligt för mig att frågan om yrkestitlar hanterats olika i Sverige och Tyskland. På svenskt vis kallade jag alla lärare för *Lehrer* (sv. *lärare*) när jag talade tyska – oavsett om lärarna var män eller kvinnor. En dag påpekade en korridorsskamrat detta för mig och frågade varför jag, som är feminist, inte använde mig av den feminina yrkestiteln *Lehrerin* (sv. *lärarinna*) när jag talade om kvinnor. Jag hade aldrig tidigare reflekterat över att yrkestitlar kunde vara en feministisk fråga, men sedan dess har tanken hängt sig kvar. Hur könsneutrala och inkluderande är egentligen våra påstått könsneutrala svenska titlar? För även om vi officiellt har en könsneutral terminologi, som förordas av t.ex. Svenska språknämnden (Svenska språknämnden 2005), har vi en tydligt könsuppdelad arbetsmarknad i Sverige. Av de 30 största yrkesgrupperna hade 2008 bara fyra en jämn könsfördelning, dvs. mellan 40–60% anställda av vardera kön, nämligen administratörer i offentlig förvaltning, kockar och kokerskor, läkare samt universitets- och högskollärare (SCB 2010:57).

Den generella tendensen gällande yrkestitlar i svenskan har varit att ursprungligen manliga titlar övertagits av kvinnor och således fått könsneutral syftning, medan de kvinnliga titlarna fallit ur bruk. Exempelvis har de parallella titlarna *lärare* och *lärarinna* ersatts av *lärare*, som numera betecknar både män och kvinnor. En av de yrkesbeteckningar som bryter mot detta mönster är *sjuksköterska*, eftersom det är en av få kvinnliga titlar som (åtminstone officiellt) även betecknar män. Sjuksköterskeyrket är också starkt dominerat av kvinnor. Kring sjukskötersketiteln har en lång debatt förts, där det till och med har framkommit åsikter om att det vore löjeväckande för en man att kallas *sjuksköterska* (se avsnitt 2.1 nedan). Mot bakgrund av den debatten har jag riktat mitt intresse mot hur dagens titelbruk ser ut beträffande sjuksköterskor i Sverige.

1.2 Syfte och frågeställningar

Huvudtiteln på min uppsats, ”Kan man säga *syster* till en manlig sjuksköterska?”, är ett exempel hämtat ur korpusen för den här studien, och den får i någon mån rama in vad min uppsats kommer att behandla. Uppsatsens syfte är att ta reda på om, och isåfall hur, den officiellt könsneutrala titeln *sjuksköterska* används om män inom sjuksköterskeyrket i dagens Sverige, speglat i korpusmaterial. Jag använder mig av ett korpusmaterial som representerar två olika diskurser under slutet av 2000-talets första årtionde. Jag anlägger sedan ett språkkonstruktivistiskt och genusteoretiskt perspektiv på resultatet. De mer precisa frågeställningarna lyder:

- Hur ser titelbruket (*sjuksköterska* kontra *sjukskötare*) ut i dagens Sverige utifrån det undersökta materialet?
- Hur benämns sjuksköterskor av manligt kön i materialet?
- När och hur specificeras manligt kön i materialet?

1.3 Uppsatsens disposition

I kapitel 2 nedan behandlas bakgrund och tidigare forskning, både på en generell nivå gällande språk och kön och en mer specifik nivå gällande svenska yrkestitlar i allmänhet och sjukskötersketiteln i synnerhet. Därefter, i kapitel 3, behandlas de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för analysen och diskussionen. I kapitel 4 redogör jag för det material och den metod som använts i den empiriska undersökningen, vars resultat presenteras och analyseras i kapitel 5. Slutligen diskuteras resultaten, med utgångspunkt i de teoretiska ställningstagandena, i kapitel 6, där också en metoddiskussion och avslutande reflektioner återfinns.

1.4 Begreppen *kön* och *genus*

I uppsatsen har jag valt att konsekvent använda mig av begreppet *kön* och inte ytterligare fördjupa mig i distinktionen mellan *kön* och *genus*. Jag har utgått från den dikotomiska uppdelningen mellan män och kvinnor, eftersom den är en förutsättning för studiens genomförande, även om jag personligen ställer mig kritisk till den här uppdelningen. Ett mer problematiserat förhållande till kön hade varit svårt att upprätthålla, eftersom jag utgår ifrån att majoriteten av texterna som utgör mitt material förhåller sig relativt oproblematiska till uppdelningen man–kvinna. Jag är

emellertid medveten om att den här typen av studier kan bidra till att ytterligare reproducera dikotomin mellan män och kvinnor.¹

2. Tidigare forskning

I detta kapitel ger jag dels en bild av det fält uppsatsen rör sig inom, dels presenterar jag ett urval av tidigare forskningsresultat att jämföra mina egna resultat med.

2.1 Titeln *sjuksköterska*

Anpassningen till könsneutrala yrkestitlar har i svenskan mestadels skett genom att kvinnor övertagit tidigare manliga titlar, eftersom det företrädesvis varit kvinnor som tagit plats på manliga arenor. Detta språkliga skifte har i hög grad skett komplikationsfritt. Desto häftigare debatt har däremot uppstått i de fall där män blivit verksamma inom yrken som traditionellt utförts av kvinnor, och därigenom fått överta traditionellt kvinnliga yrkesbeteckningar. Ett sådant fall gäller sjuksköterskeyrket (Andersson 1976). År 2009 fanns 6679 män anställda inom sjuksköterskeyrket, vilket utgjorde 9,5 % av yrkeskåren (SCB 2011). Diskussionen om titeln *sjuksköterska* tog fart 1964 efter en artikel i Tidskrift för Sveriges sjuksköterskor (TfSS) med rubriken Ny yrkestitel önskvärd?, och har i någon mån pågått ända sedan dess. Genom åren har ett flertal alternativa titlar föreslagits, däribland *medicinom*, *medicinalassistent*, *medikonom*, *läkarassistent* och *sjukskötare*. Den sistnämnda titeln är den som allra flitigast föreslagits (Andersson 1976).

1962 tillkallades Bertil Molde, chef för svenska Språkvårdsinstitutet, av Svensk Sjuksköterskeförening för att utreda yrkestitel frågan inför 1964 års riksdagsbetänkande om en reformerad sjuksköterskeutbildning. Den linje han föreslog var att titeln *sjukskötare* ska användas om såväl män som kvinnor, medan *sjuksköterska* ska användas om kvinnor. Den linjen antogs också av riksdagen 1964, men debatten var långt ifrån avslutad. Under 1960- och 70-talet engagerade sig Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) i titelfrågan, eftersom de ansåg att den feminina yrkesbeteckningen var ett problem för rekryteringen av män till sjuksköterskeyrket. I en artikel i TfSS 1974 framgår att AMS vid upprepade tillfällen vänt sig till Svensk Sjuksköterskeförening med en

---

¹ Se t.ex. Eriksson (2002:9ff), Edlund et al. (2007:kap.2) och Dahlborg-Lyckhage (2003:62ff) för vidare läsning om kön och genus.

önskan om en ny ”könsneutral” yrkestitel. Sjuksköterskeföreningen vidhöll dock sin önskan att behålla *sjuksköterska/sjukskötare*, men föreslog också *sjuksköterska* som könsneutral tjänstebeteckning (Eriksson 2002:92).

Idag är det den sistnämnda linjen som råder, där alltså både män och kvinnor går under yrkestiteln *sjuksköterska*. I Sverige har titeln *sjukskötare* nämligen aldrig lanserats eftersom den liknar mentalvårdens personalkategori *mentalskötare* eller *skötare inom psykiatrivård*. Det är en yrkesgrupp som har kortare utbildning samt lägre lön och status. Därför har branschen själv beslutat sig för att använda *sjuksköterska* som den könsneutrala beteckningen (Milles 2008:41).

Detta kan jämföras med finlandssvenskan, där titeln *sjukskötare* blev den officiella på 1970-talet (Himanen 1990:24). I danskan har situationen varit som i svenskan, där även män kallats för den kvinnliga titeln *sygeplejerske* eftersom *sygeplejer* är en beteckning för en yrkesgrupp med kortare utbildning. Himanen (1990:25) uppger dock att den könsneutrala beteckningen *sygeplejeassistent* långsamt börjat introduceras på danskt språkområde.

Sammanfattningsvis har det under lång tid funnits en levande diskussion om sjukskötersketiteln, där flera olika åsikter och alternativ uttryckts. Det finns alltså skäl att undersöka hur dagens språkbrukare ställer sig till sjukskötersketiteln, i synnerhet med tanke på att den senaste större studien av yrkestitlar på svenskt språkområde genomfördes för över 20 år sedan (se avsnitt 2.4 nedan).

2.2 Språk och kön

Himanen (1990) beskriver kampen för jämställdhet mellan könen som ett av de mest karaktäristiska dragen i västvärldens samhällsutveckling sedan 1960-talet. Andelen yrkesarbetande kvinnor har ökat markant och en medvetenhet om feministiska frågor har spridits i samhället. Denna utveckling har lyft frågan om en språklig anpassning till de nya sociala förhållandena.

Forskningsfältet språk och kön har skilts i två delar: å ena sidan undersökningar av mäns och kvinnors språkbruk, å andra sidan studier av sexism i språkets struktur (Himanen 1990:15). Den aktuella studien hör hemma inom det sistnämnda fältet, *språklig sexism*. Himanen (1990) menar att traditionella könsroller och manlig dominans manifesteras på många sätt i språket, exempelvis genom att maskulinum är grundkategori och uttrycks ommarkerat i de språk som har kategorin grammatiskt genus (1990:15). Diskussionen om könsbundna distinktioner i språket har

mestadels kommit att handla om generisk användning av maskulinum och i synnerhet yrkestitlar bildade med prefixet *-man*, t.ex. *brandman* och *riksdagsman* (Himanen 1990:11).

2.3 Personbeteckningar i svenskan

Frågan om personbeteckningar har hanterats på skilda sätt i olika språk. Generellt kan sägas att det finns två utvecklingstendenser. Å ena sidan finns en strategi kallad *neutralisering*, där mestadels omarkerade titlar används generiskt, ex. *författare* oavsett kön. Å andra sidan finns *specificering*, vilket innebär parallellt bruk av kvinnliga respektive manliga titlar, ex. *författarinna/författare* (Jobin 2004a). På tyskt språkområde har en häftig diskussion om yrkesbeteckningar resulterat i aktiv språkplanering, där parallellbeteckningar som *Lehrer/Lehrerin* (sv. *lärare/lärrarinna*) medvetet valts i en strävan efter att synliggöra kvinnor. På svenskt håll har debatten varit mer lågmäld, närmast ljudlös, och språkplaneringen har gått i den motsatta riktningen, nämligen mot könsneutrala yrkesbeteckningar (Edlund 2004:272–273). Varför utvecklingen gått åt olika håll i de båda språken är svårt att svara på, men Jobin (2004a) ger en möjlig delförklaring. Jobin anser nämligen att neutraliseringsstrategin i svenskan hänger ihop med den utbredda likhetsfeminismen, som i motsats till särartsfeminismen betraktar eventuella skillnader mellan könen som sociala konstruktioner snarare än biologiskt betingade.² Med ett sådant perspektiv, menar Jobin, anses neutraliseringen av personbeteckningarna vara ett tecken på jämställdhet (2004a:100).

Men den svenska neutraliseringsstrategin har också mött kritik. I artikeln *Svenskan är inte könsneutral* hävdar Jobin (2004b) att svenskan inte gör både män och kvinnor rättvisa så länge manliga titlar fungerar generiskt medan så få kvinnliga gör det. Vidare menar hon att tolkningen av titlar som *sjuusköterska* och *servitör* kommer att förbli oklar så länge tillräckligt många använder sig av könsbestämda uttryck som *manlig sjuusköterska* och *servitris*.

Omskrivningar med bestämningarna *manlig* respektive *kvinnlig* används enligt Himanen (1990) emellanåt i samband med yrkesbeteckningar för att explicit visa att personer av det underrepresenterade könet är verksamma inom ett visst yrke. Denna typ av könsspecificering, menar Himanen, är vanligare i samband med kvinnliga yrkesutövare (1990:12). Eftersom föremålet för den här studien

---

² Se Arrhenius (1999) för vidare läsning om likhets- och särartsfeminism.

är just sjuksköterskor, där yrkesutövarna traditionellt varit kvinnor samt bär en kvinnlig yrkestitel, är det förväntat att mitt resultat skiljer sig från detta övergripande mönster.

2.4 Sjuksköterska/sjukskötare i Himanen (1990)

Himanen (1990) behandlar förändringar i bruket av könsneutrala och könsbundna yrkesbeteckningar i svenskan från 1960-talet till 1980-talet. Himanens undersökning är den hittills största studien av titlar och yrkesbeteckningar som är gjord på svenskt språkområde. Undersökningen består dels av en analys av tidningstext och platsannonser, publicerade mellan 1965 och 1984, dels en enkätundersökning där ett antal svenskar 1985 fick rapportera sitt språkbruk gällande feminina, maskulina och könsneutrala personbeteckningar.

I sin studie av tidningsmaterial fann Himanen en minskning av feminina suffixavledda personbeteckningar, både gällande antal beteckningar och antal belägg. Neutrala ordformer med syftning på kvinnor ökade något under tidsperioden, medan vissa specifika feminina beteckningar (ex. *sångerska*) behöll sin ställning (1990:115). I Himanens textmaterial förekommer *sjukskötare* en gång, och *manlig sjuksköterska* två gånger (1990:76).

Informanterna i enkätundersökningen föredrog följande titelbruk gällande män inom sjuksköterskeyrket (1990:105):

Tabell 1: Rapporterat titelbruk hos informanter i Himanen (1990)

Beteckning	Informanter	
	Antal	%
<i>sjuksköterska</i>	67	39,2
<i>sjukskötare</i> eller <i>sjukvårdare</i>	55	32,2
<i>manlig sjuksköterska</i>	19	11,1
<i>sjukskötare</i> eller <i>sjuksköterska</i>	15	8,8
<i>sjukskötare</i> eller <i>manlig sjuksköterska</i>	9	5,2
Övriga beteckningar (<i>syster, sjuksyster, syrra</i> etc.)	6	3,5
Totalt	171	100

De flesta informanter (39,2%) uppgav entydigt att de benämnde män som *sjuksköterska*, och ytterligare 25,1% uppgav att de alternerar eller vacklar mellan *sjuksköterska* och andra titlar. En knapp tredjedel föredrog *sjukskötare* eller *sjukvårdare*.

Beträffande språkbrukarnas rapporterade titelbruk om sjuksköterskor av manligt kön fann Himanen (1990) en påtaglig skillnad vid beaktande av

informanternas ålder. I den informantgrupp som utgjordes av gymnasieelever rapporterade nämligen 62,5% att de använder *sjuusköterska* även om manliga sjuusköterskor. Detta värde kan jämföras med att 32,8% av övriga informanter använde *sjuusköterska* också om män (1990:106). I övrigt kunde inga skillnader mellan informanter av olika kön eller med olika grupptillhörigheter konstateras.

3. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel behandlas de tre teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för min studie. Den första utgångspunkten är hämtad ur språkvetenskapen och bildar min generella språksyn. De andra två är hämtade från två andra forskningsfält med anknytning till min studie, nämligen vårdvetenskapen respektive genusvetenskapen.

3.1 Språkkonstruktivism

Hur stor vikt som läggs vid könsbundna eller könsneutrala yrkesbeteckningars roll i jämställdhetsavseende hänger samman med vilken språksyn som ligger till grund för analysen (Edlund 2004:276). Med *språksyn* avses hur språkets funktion och relation till exempelvis samhälle och identitet förklaras (Edlund et al. 2007:11). Inom fältet för språklig sexism innebär det att fråga sig om den språkliga asymmetrin ska betraktas som symptom eller orsak, i det aktuella fallet om yrkesbeteckningar: *avspeglar* kulturella föresällningar om olika yrken eller om de *orsakar* sådana föreställningar. Den frågan har varit central inom debatten om språklig sexism (se avsnitt 2.2 ovan). Att svenska kvinnor numera i många fall betecknas med ursprungligen maskulina yrkesbeteckningar kan ses som en språklig avspeglning av kvinnors underordning i samhället (Edlund 2004:276).³ Utifrån ett språkkonstruktivistiskt perspektiv tillskrivs språket också en mer aktiv roll i skapandet av sociala förhållanden och identiteter; i det här fallet i skapandet av ett samband mellan yrke och kön. Det innebär att kön betraktas som en social konstruktion snarare än som en given, biologisk kategorisering (Coates 2004:6–7). Genom språket skapas, utmanas och förstärks föreställningar om människor som män och kvinnor. Människor anses *göra* kön snarare än att statistisk *vara* ett kön, vilket

---

³ Även om det är viktigt att påpeka att personbeteckningar med maskulint ursprung inte nödvändigtvis kopplas till manligt kön av språkbrukarna, se Edlund (2004:276).

innebär en betoning av handlandet. Språkhandlingar anses alltså vara *performativa* (Edlund et al. 2007:12). Detta är också den språksyn jag valt att ansluta mig till och återkommer till i min diskussion i kapitel 6 nedan.

Även för den som ansluter sig till ett språkkonstruktivistiskt perspektiv står det emellertid klart att en förändring av sexistiskt språkbruk i sig inte kan råda bot på vare sig skeva maktförhållanden eller könsstereotyper. Språklig förändring kan däremot bidra med nya perspektiv och en insikt om att språket inte är ett neutralt medium (Nordenstam 2003:44).

3.2 Sjuksköterskans konstruktion

Föreställningen om vem som är sjuksköterska är av relevans för tolkningen av mina resultat eftersom den föreställningen får antas avspegla sig i bruket av titeln *sjuksköterska*.

I Uhlin & Pelling (2010) refereras en enkätundersökning som årligen genomförs bland nybörjarstudenterna på Hälsouniversitetet, den medicinska fakulteten vid Linköpings universitet. De nya studenterna ombeds att ange beskrivande ord för företrädare för olika medicin- och vårdyrken, och de 15 vanligast förekommande orden för respektive yrke presenteras sedan i en tabell som används som underlag för gruppdiskussioner. De fem egenskaper som studenterna främst förknippar med sjuksköterskeyrket är i tur och ordning: *kvinnliga*, *snälla*, *stressade*, *vårdande* och *vänliga* (2010:184–185). Av de fyra presenterade professionerna i Uhlin & Pelling (2010) är sjuksköterskeyrket det enda som förknippas med ett specifikt kön. Vidare menar Uhlin & Pelling att stereotypisering av professionerna inom hälso- och sjukvård är vanligt och att olika mediebilder ofta har stor inverkan på bilden av de olika yrkena (2010:184).

Media och studenters föreställningar om sjuksköterskeyrket är utgångspunkten för Dahlborg-Lyckhages avhandling i vårdvetenskap, vilken till viss del ligger till grund för min undersökning. Dahlborg-Lyckhage (2003) har genom en narrativ analys av sjuksköterskor i TV-serier och en närläsning av sjuksköterskestudenters skrivna berättelser undersökt hur sjuksköterskan konstrueras med avseende på kön, arbetsuppgifter, kompetens och position. Relevant för min undersökning är könsaspekten av sjuksköterskans konstruktion. Dahlborg-Lyckhage har ett socialkonstruktivistiskt perspektiv på kön, och betraktar därigenom kön som något konstruerat (Dahlborg-Lyckhage 2003:59), i likhet med vad som beskrivits i avsnitt 3.1 ovan.

Dahlborg-Lyckhage redovisar sina resultat i form av en illustration som visar hur sjuksköterskeyrket framställs i olika manifesta diskurser⁴ enligt följande (2003:134):⁵

Figur 1: Sjuksköterskans kön i olika diskurser

	Officiell diskurs	Historisk diskurs	TV-serier	Studenters föreställning	Verksamhetens diskurs
Kön	kvinn/man	kvinn	kvinn	kvinn	kvinn/man

Illustrationen visar att det enligt Dahlborg-Lyckhage (2003) finns diskursrelaterade skillnader i vilket kön som tillskrivs sjuksköterskan. I den officiella diskursen och verksamhetens diskurs kan sjuksköterskan vara såväl man som kvinna, medan sjuksköterskan i historiskt perspektiv, i TV-serier och i studenternas föreställningar snarare är kvinna. Mot bakgrund av detta finner jag det intressant att undersöka om detta även avspeglas språkligt gällande titelbruket.

3.3 *Genussystemet* i Hirdman (1987)

Begreppet *genussystem* är en bekant term inom språkvetenskapen. Där menas med *genus* en inneboende egenskap hos ett språks substantiv som yttrar sig i böjningen av substantivet och dess dependenter. Svenskan räknas som ett språk med *grammatiskt genus*, där substantiven indelas i klasserna *utrum* (*n-ord*, ex. *bilen*) och *neutrum* (*t-ord*, ex. *huset*). I de fall där substantiven har *animat* betydelse, dvs. betecknar människor eller ”högre stående” djur, spelar också den åsyftades *sexus*, dvs. ”biologiska kön”, in. *Sexus* är *maskulinum* (ex. *mannen–han*) och *femininum* (ex. *kvinnan–hon*) (Hultman 2003:49–50).

Genussystemet inom genusvetenskapen lanserades i Sverige av historikern Yvonne Hirdman. Innebörden är här en annan än inom språkvetenskapen, men termerna knyter till viss del an till

⁴ Dahlborg-Lyckhage hämtar sin definition av diskursbegreppet från Fairclough (1995) och definierar *diskurs* som ”ett sätt att använda språket som en social praktik” (Dahlborg-Lyckhage, 2003:70). Även om diskursbegreppet är omdiskuterat (se t.ex. Hellspong & Ledin (1997)) har jag här valt att ansluta mig till Dahlborg-Lyckhages definition utan att ytterligare problematisera begreppet.

⁵ Del av en större tabell som i sin helhet också behandlar ex. plats i hierarki, praktisk kompetens osv.

språkvetenskapen genom användningen av de personliga pronomina *han* och *hon* som beteckning för de klasser som människor delas in i. Eftersom föremålet för min undersökning är just den språkliga benämningen av män och kvinnor, har jag valt att använda ett genusvetenskapligt perspektiv i min diskussion, i hopp om en mer fruktbar analys än en strikt språkvetenskaplig hade erbjudit.

Hirdman (1987) menar att det finns ett genussystem som socialt och strukturellt ordnar människor i könen *hon* och *han* och reglerar hur dessa två förhåller sig till varandra. Detta genussystem är generellt och universellt och fungerar grundläggande för alla andra sociala, ekonomiska och politiska strukturer.

Den första grundpelaren i strukturen är *isärhållandets princip*, dikotomin mellan könen, som innebär att manligt och kvinnligt inte bör blandas. Isärhållandets princip finns överallt och strukturerar verksamheter, platser och egenskaper. Den fungerar såväl legitimerande som reproducerande (1987:197). Som ett av principens tydligaste exempel nämner Hirdman arbetsdelningen mellan könen, vilken hon skisserar enligt följande:

kvinnna = inomhus/hus/privat = arbeten förknippade med huset.

man = utomhus/torget/offentligt = arbeten förknippade med torget.

(Hirdman 1987:197–198, kursiv stil i originalet)

Den första grundpelaren handlar alltså i första hand om olikhet.

Genussystemets andra grundpelare är *hierarkins princip*, som innebär att mannen är norm och att hans verksamheter och tankar värderas högre än kvinnans. Hierarkins princip är den som omvandlar kvinnoområdena till lägre värderade områden, och det är härigenom makten kommer till uttryck (Hirdman 1987:198).

4. Material och metod

I detta kapitel redogör jag för de material- och metodval som jag gjort för min empiriska undersökning samt de avgränsningar jag gjort i fråga om material och metod.

4.1 Material

Materialet för min undersökning är hämtat ur två korpusar ur Språkbankens konkordansverktyg Korp: dels tidningstext ur Göteborgs-Posten 2008–2009, dels bloggtext ur *Bloggmix oktober 2011* (publicerad 2011-11-15). De två korpusarna är valda mot bakgrund av de diskurser som nämns i Dahlborg-Lyckhage (2003), där texterna ur Göteborgs-Posten får spegla en officiell diskurs och bloggmaterialen en mer allmän och folklig diskurs, liknande studenternas föreställningar om sitt yrke (se figur 1 i avsnitt 3.2 ovan).

Göteborgs-Posten är en morgontidning som når drygt en halv miljon läsare dagligen. Tidningen utkommer dagligen. Antalet tokens i korpusen uppgår till 34 338 478. Korpusen benämns i det följande som *GP0809*. Jobin (2004a) beskriver tidningstext som en god källa till språkbruket vid en viss tidpunkt. Språket är öppet för förändringar, men också normerat och konservativare än det muntliga språket (2004a:103). En aspekt hos journalistisk text som är viktig att beakta i detta sammanhang är att det finns en manlig dominans i nyhetsutbudet, där 70% av de personer som förekommer i text och bild är män (Kleberg 2006:34).

Textmaterialet i *Bloggmix oktober 2011* (hädanefter *BMO11*) är insamlat av Språkbanken vid Göteborgs universitet och består av material från topplistorna på <www.bloggportalen.se>. Materialet är inte manuellt genomgången av Språkbanken, men några engelskspråkiga bloggar har uteslutits efter att de upptäckts. Det totala antalet bloggar i korpusen är 1282 och antalet tokens är 222 989 671. Materialet i den aktuella versionen av korpusen är insamlat 20 oktober 2011. Tidsperioden sträcker sig från de första inläggen i de utvalda bloggarna, vilket innebär att materialet sträcker sig några år tillbaka i tiden (Hammarstedt 2011). Eftersom urvalet gjorts utifrån topplistor är bloggarnas gemensamma nämnare att de har många läsare, medan deras innehåll och stilnivå kan antas ha viss spridning.

I arbetets inledningsskede undersöktes också en annan korpus ur Språkbanken, bestående av medicinska texter i form av *Läkartidningen*, *Smittskyddsinstitutets tidskrift* och *Diabetolognytt*. Avsikten var att se hur titeln *sjuksköterska* användes inom den egna verksamheten och knyta an till den diskurs som Dahlborg-Lyckhage (2003) kallar *verksamhetens diskurs* (se figur 1 i avsnitt 3.2 ovan). En översiktlig granskning och stickprover i korpusen visade emellertid att *sjuksköterska* används oproblematiserat om både män och kvinnor och att materialet därmed inte erbjuder någon variation att undersöka. Därför uteslöts detta tänkbara delmaterial ur undersökningen.

4.2 Metod

I de två utvalda korpusarna har en sökning på titlarna *sjuusköterska* och *sjuuskötare* gjorts, där både vänster- och högerkontext inkluderats. Det innebär att förekomsterna kan analyseras på meningsnivå, men också att analysen stannar där. Jag har alltså inte gjort någon vidare analys av texterna som helhet. Sökningarna har resulterat i träffar som ser ut enligt följande:

Figur 2: Exempel på sökträff

Förekomsterna av de två titlarna har jag sedan manuellt analyserat och utefter de (eventuella) specifika referenternas kön placerat i en av de tre kategorierna *kvinnna*, *man* och *ospecificerad*. Denna kategorisering har gjorts utifrån lexikal och morfologisk information, närmare bestämt med hjälp av explicita könsmarkeringar som egennamn, adjektiven *manlig/kvinnlig*, kongruensböjning av adjektiv, pronomen som *han/hon* och andra personbeteckningar som *killen* när de betecknat samma referent som yrkestiteln gör. Eventuella kontextuella ”ledtrådar” gällande referenternas kön, t.ex. attribut som *kort kjol*, har jag däremot inte beaktat.⁶

De förekomster som analyserats vidare är de med manliga referenter, där jag sökt urskilja tematiska drag gällande när och hur manligt kön specificeras. För min definition av *tema* har jag vänt mig till Hellspong & Ledin (1997), som menar att en texts tema söks genom att ställa frågan ”Vad handlar texten om?” (1997:118). Grunden för att urskilja de olika temana är alltså innehållsliga drag i texterna. Hellspong & Ledin talar om *makro-* och *mikroteman*, en uppdelning som jag emellertid valt att inte göra. Detta har jag gjort eftersom korpussökningen stannar på meningsnivån och därmed inte ger någon information om vad som är textens övergripande eller underordnade tema. För den tematiska analysen har jag vid några tillfällen vänt mig till ursprungstexten för att få ökad förståelse för temat i texten som titeln använts i.

⁶ Detta val har jag gjort för att undvika en alltför subjektiv kategorisering, baserad på mina egna och samhällets föreställningar om kön.

Studien är alltså i första hand kvantitativ, men den innehåller även kvalitativa inslag. Vid jämförelsen mellan de olika delmaterialen GP0809 och BMO2011 är undersökningen också komparativ.

I första skedet har jag inte undersökt vilka specifika bloggar eller artiklar som olika förekomster av *sjuksköterska* eller *sjukskötare* hör hemma i, detta på grund av materialets omfattning och min strävan att inledningsvis förhålla mig så neutral som möjligt till resultatet. Av praktiska skäl hänvisar jag i det följande bara till fullständiga bloggadresser respektive specifika artiklar vid citat. Bloggarna refereras till med bloggtitel där sådan finns, i annat fall med författarens namn eller pseudonym, samt publiceringsdatum. Fullständiga adresser till citerade bloggar återfinns i referenslistan nedan. Artiklar ur Göteborgs-Posten refereras till med *GP* och publiceringsdatum, samt artikel- och författarnamn när sådant anges i korpusen.

4.3 Avgränsningar

Den första och mest övergripande avgränsningen som gjorts är att de förekomster av *sjuksköterska* som har kvinnliga referenter räknats och noterats – men inte analyserats vidare; detta eftersom studiens syfte är att undersöka benämningen av sjuksköterskor av manligt kön (se avsnitt 1.2 ovan). Konsekvensen blir att det inte finns fullt jämförbara resultat för hur kvinnliga och manliga sjuksköterskor omnämns i mitt material. Exempelvis kan jag inte uttala mig om på vilket sätt kvinnliga sjuksköterskor könsspecificeras i mitt material.

En andra avgränsning består i att ett antal träffar, enligt vissa kriterier, har uteslutits vid varje konkordanssökning. Det gäller de förekomster som uppträder i diskussioner som handlar om sjukskötersketiteln i sig, de förekomster som av någon anledning saknat både höger- och vänsterkontext, bloggtaggar samt förekomster i svarsformulär där svaret inte utgjort mer än ett ord. Hur många träffar som uteslutits ur respektive sökning framgår av tabellerna 2 och 3 i avsnitt 5.1 nedan.

Sökorden har, som ovan nämnts, begränsats till *sjuksköterska* och *sjukskötare* inklusive sammansättningar som *röntgensjuksköterska* och *barnsjukskötare*. Anledningen är att *sjuksköterska* är den officiella titeln medan *sjukskötare* är den flitigast föreslagna alternativa titeln (se avsnitt 2.1 ovan). *Sjukskötare* är också den enda alternativa titel som förekommer i Himanen (1990). Gällande beläggen för *sjukskötare* är det värt att hålla i minnet att några av träffarna kan tänkas beteckna andra yrkesgrupper än just sjuksköterskor, med tanke på titelns likhet med yrkesgrupper inom den psykiatriska vården (se avsnitt 2.1 ovan).

Beläggen för *sjukskötare* har inte problematiserats ytterligare eftersom en korpusökning ger begränsad möjlighet till tolkning av varje enskilt belägg. Eventuella träffar där det explicit framgån att sjukvårdaren i fråga inte varit verksam som sjuksköterska har uteslutits ur undersökningen.

Inledningsvis gjordes också en sökning på den obestämda pluralformen *sjuksköterskor*. Denna sökmöjlighet valdes dock bort på grund av att stora delar av dessa träffar visade sig höra hemma i texter om sjuksköterskor som yrkesgrupp utan referens till specifika personer och således inte lämpade sig för den undersökning jag valt att göra (se avsnitt 1.2 ovan). På liknande grunder uteslöts sökordet *ssk*, vilket är en vanlig förkortning för *sjuksköterska*. För det första gav *ssk* en stor andel irrelevanta träffar såsom *klasskamrat*, och för det andra framgick endast i undantagsfall referentens kön. Av utrymmesskäl behandlas inte andra könsneutrala yrkestitlar inom vårdområdet där *-sköterska* utgör det andra ledet i en sammansättning (ex. *tandsköterska*) eller andra yrkestitlar bildade på det feminina suffixet *-ska* (ex. *barnmorska*), även om en jämförelse med användningen av *sjuksköterska* hade varit intressant.

5. Resultat och analys

I det följande presenteras och kommenteras mina resultat under avsnittsrubriker som anknyter till de tre frågeställningar som anges i avsnitt 1.2 ovan. I de fall det är relevant och möjligt jämförs resultaten med tidigare presenterad forskning. I kapitel 6 nedan sammanfattas, diskuteras och sammanförs resultaten med de teoretiska utgångspunkterna.

5.1 Kvantitativ översikt

I tabell 2 och 3 nedan återfinns resultaten av sökningarna i de två delmaterialen GP0809 och BMO2011 presenterade i absoluta tal. De olika delmaterialen presenteras i varsin kolumn för att möjliggöra en jämförelse med anknytning till Dahlborg-Lyckhages resultat i olika diskurser (se 3.2 och 4.1 ovan). Dessutom anges resultatet för hela materialet.

Tabell 2: Förekomster av sjuksköterska

SJUKSKÖTERSKA	GP0809	BMO2011	TOTALT
Kvinnlig referent	229	208	437
Manlig referent	44	55	99
Ospecificerad referent	315	1116	1431
Uteslutna	12	38	50
Totalt	600	1417	2017

Tabell 3: Förekomster av sjukskötare

SJUKSKÖTARE	GP0809	BMO2011	TOTALT
Kvinnlig referent	0	0	0
Manlig referent	2	4	6
Ospecificerad referent	2	8	10
Uteslutna	0	5	5
Totalt	4	17	21

Inledningsvis kan det konstateras att bruket av *sjuksköterska* är långt vanligare än *sjukskötare*, som bara förekommer i 1% av fallen i mitt material (2017 kontra 21 belägg). I förhållande till korpusarnas respektive storlek är *sjuksköterska* vanligare förekommande i GP0809 än BMO2011. Anledningen till detta kan jag, med tanke på de båda delkorpusarnas stora omfattning, bara spekulera om, men möjligen handlar det om en större ämnesvariation i bloggtext jämfört med tidningstext.

Av tabell 2 framgår att hela 50 belägg för *sjuksköterska* i det samlade materialet har uteslutits från vidare analys, vilket kan kräva sin förklaring. I båda delmaterialen finns det ett ganska stort antal sökträffar i samband med diskussioner om sjukskötersketiteln, vilket visar att frågan än idag är aktuell och föremål för debatt. I BMO2011 finns ett ganska stort antal träffar där *sjuksköterska* är ämnesord eller tagg för specifika inlägg, vilket förklarar varför antalet uteslutna träffar är så stort just där. 4 av de 5 uteslutna förekomsterna av *sjukskötare* i BMO2011 har även de uteslutits på grund av att de förekommer i diskussioner om sjukskötersketiteln, medan den femte förekomsten som uteslutits utgör ett ensamt ord i ett svarsformulär.

Tabell 3 ovan visar att beläggen för *sjukskötare* är få i mitt material, endast 21 stycken. Förekomsterna är klart fler i BMO2011 med 17 belägg mot 4 i GP0809. Det kan tyda på att osäkerheten kring titelbruket om män inom sjuksköterskeyrket är större där än i det redaktionella

textmaterial som utgör GP0809. Utifrån det låga antalet förekomster samt den generella osäkerheten kring vad som egentligen avses med *sjuuskötare* (se avsnitt 4.3 ovan) är det emellertid vanskligt att dra några klara slutsatser utifrån mitt resultat.

Om BMO2011, som alltså innehåller icke-redaktionellt textmaterial, i någon mån kan sägas motsvara det rapporterade titelbruket i Himanen (1990), pekar min undersökning på att svenska språkbrukare idag är mer benägna till ett generiskt bruk av *sjuusköterska* än vad som framkom i den enkätstudie Himanen genomförde för ungefär 25 år sedan. Där uppgav 39,2% av informanterna att de alltid använde *sjuusköterska* generiskt och 25,1% att de alternerade eller vacklade mellan *sjuusköterska* och andra titlar på manliga företrädare för yrkeskategorin (Himanen 1990:105). Mitt resultat är inte oväntat med tanke på att Himanen fann sina yngre informanter avsevärt mer positiva till generiskt bruk av *sjuusköterska*.

Mot bakgrund av Dahlborg-Lyckhage (2003), där bilden av sjuusköterskan i en officiell diskurs är könsneutral medan sjuusköterskan i den folkliga diskursen snarare är kvinna, kunde en skillnad mellan materialen förväntas (se avsnitt 3.2 ovan). Någon sådan tydlig skillnad framträder emellertid inte i mitt material. *Sjuusköterska* med manliga referenter förekommer i ungefär samma utsträckning i båda delkorpusarna. Förekomsterna av *sjuuskötare* är fler i BMO2011, men någon tydlig skillnad i titelbruket kan inte styrkas.

Den stora skillnaden de två delmaterialen emellan är att förekomsterna av *sjuusköterska* med ospecificerad referent är betydligt fler i BMO2011 (1116 stycken) än i GP0809 (315 stycken). Vad det beror på är svårt att svara på, eftersom korpusundersökningen inte ger någon klar bild av källtexterna som helhet. En iakttagelse jag gjort är dock att förekomsterna av *sjuusköterska* i GP0809 ofta kommer från artiklar där sjuusköterskor namnges och själva kommer till tals genom direkta citat, och alltså inte är anonyma. I BMO2011 förekommer detta sällan. Där omtalas sjuusköterskor oftare anonymt. Denna skillnad delkorpusarna emellan kan tjäna som i alla fall en delförklaring till att antalet icke könsspecificerade sjuusköterskor är färre i GP0809.

Av tabellerna 2 och 3 ovan framgår att när *sjuuskötare* används tillsammans med en könsspecificering gäller det endast män, medan *sjuusköterska* refererar till både män och kvinnor. Eftersom det totala antalet träffar på *sjuuskötare* är så litet, har någon vidare kategorisering av specificeringstyp inte gjorts, men där förekomsterna är relevanta inkluderas de i analysen.

5.2 Könsspecificering av män inom sjuksköterskeyrket

Av tabell 2 i avsnitt 5.1 ovan framgår att det i materialet finns totalt 536 fall där *sjuksköterska* har en könsspecificerad referent. Av dessa refererar 437 stycken (81,5%) till kvinnor, medan 99 stycken (18,5%) refererar till män. Detta kan jämföras med den faktiska yrkeskåren där 9,5% utgörs av män (SCB 2011). I tabellerna nedan har dessa belägg kategoriserats utifrån det sätt på vilket referentens manliga kön specificerats (se avsnitt 4.2 ovan). De olika specificeringssätten finns exemplifierade på sidorna 18–19 nedan.

I vissa fall förekommer två former av specificering, främst genom en kombination av egennamn och pronomen. I tabell 4 nedan har dessa förekomster klassificerats efter den specificering som finns först i meningen, medan båda specificeringstyperna finns noterade i tabell 5.

Tabell 4: Första könsspecificering av män

SPECIFICERINGSTYP	GP0809	BMO2011	Totalt
adjektiv	5	12	17
pronomen	8	6	14
substantiv	3	10	13
adjektivböjning	1	1	2
egennamn	27	26	53
Totalt	44	55	99

Tabell 5: Total könsspecificering av män

SPECIFICERINGSTYP	GP0809	BMO2011	Totalt
adjektiv	5	12	17
pronomen	8	22	30
substantiv	4	11	15
adjektivböjning	1	1	2
egennamn	27	26	53
Totalt	45	72	117

Som framgår av tabellerna 4 och 5 ovan görs den vanligaste könsspecificeringen av *sjuksköterska* genom en kombination med manligt förnamn, vilket signalerar ett till synes oproblematiskt förhållande till generiskt bruk av titeln.⁷ Detsamma gäller de relativt sparsamma

⁷ Tolkningen av förnamn kan erbjuda problem i de fall referenterna kan tänkas vara såväl män som kvinnor, exempelvis vid ett på svenska könsneutralt förnamn som *Kim*. Några

förekomsterna av titeln i kombination med de manliga pronomina *han/hans* och kongruensböjning av adjektiv med *-e*.⁸ Dessa tre specificeringstyper exemplifieras i tur och ordning nedan:

Dan Hasson är förutom sjuksköterska och medicine doktor även utbildad akupunktör.
(GP, 2008-05-27)

Han utbildade sig till sjuksköterska och disputerade 1995 vid Göteborgs universitet.
(GP, 2008-11-11)

Den 31-årige sjuksköterskan gav patienterna injektioner med ett blodförtunnande preparat, vilket ledde till att patienterna förblödde.
(GP, 2008-02-22)

I materialet förekommer specificering med adjektivet *manlig* tillsammans med yrkestiteln *sjuksköterska* totalt 17⁹ gånger och omskrivningar med andra manliga personbeteckningar som *kille* och *herr* förekommer 13 gånger. Som framgår av tabell 4 ovan är denna typ av specificering något vanligare i BMO2011. Dessa förekomster exemplifieras nedan och analyseras sedan vidare i avsnitt 5.3 nedan.

En tjeckisk domstol har dömt en manlig sjuksköterska till livstids fängelse för att ha mördat sju patienter och för mordförsök på ytterligare tio.
(GP, 2008-02-22)

Helen blir också lite kär i Robin, sin manlige sjuksköterska.
(Bokmania, 2009-05-16)

---

sådana fall fanns dock inte i materialet. I ett fall förekom dock ett icke-svenskt förnamn, som jag tolkat genom att vända mig till originaltexten.

⁸ Gällande kongruensböjning av adjektiv finns det en viss variation hos svenska språkbrukare, vilket kan vara värt att påminna om. I min kategorisering har jag utgått ifrån den kongruensböjning som förespråkas av svensk språkvård. Jag har alltså betraktat all adjektivböjning med *-e* som markering av manligt kön. Se Hultman (2003:50) för vidare läsning om variationen ifråga om kongruensböjning av adjektiv i svenskan.

⁹ Motsvarande bruk om kvinnor inom sjuksköterskeyrket, dvs. *kvinnlig sjuksköterska*, förekommer endast en gång i materialet, då i BMO2011 och i par med *manlig sjuksköterska*.

Blir strumplöst och herr sjuksköterskan tycker att vi ska med tanke på att hon har jätte ont och är svullen på ovansidan skicka en remiss till ortopeden, vilket han gör.

(Ett nästintill trillingliv, 2010-09-12)

Men hon jag frågade hade pratat med killen som är min sjuksköterska idag.

(Micaela's, 2011-04-14)

Inte heller gällande specificeringstyp skiljer sig de båda delmaterialen nämnvärt från varandra. Möjligen tenderar bruket av generiskt *sjuksköterska* vara något vanligare i GP0809, eftersom specificering genom adjektivet *manlig* och omskrivningar med substantiv är något vanligare i BMO2011.

5.3 Tematiska drag i könsspecificeringen av män

Som framgått av avsnitt 5.2 ovan används *sjuksköterska* i de flesta fall oproblematiskt även om män i mitt material. Men det finns också fall där de aktuella textförfattarna valt att ytterligare specificera referentens kön genom adjektivet *manlig* och substantiv som *man*, vilket sker något oftare i BMO2011 än i GP0809. I det följande har jag valt att titta närmare på dessa formuleringar (och i viss mån förekomster av *sjukskötare*) och sökt urskilja eventuella tematiska drag i förekomsterna av sådana formuleringar (se avsnitt 4.2 ovan).

Det vanligaste urskiljbara temat för texter där manligt kön specificeras på detta sätt är diskussioner om genus- eller jämställdhetsrelaterade frågor. Samtliga 8 fall återfinns i BMO2011. Att kön specificeras i sådana diskussioner är knappast överraskande, eftersom det här finns uppenbar anledning att tala om referenters kön. Att antalet träffar är relativt stort kan dock signalera att en sjuksköterska av manligt kön ofta exemplifieras som en normbrytare. Nedan följer två exempel ur delkorpusen BMO2011:

Att en kvinna kan vara brandman och en man kan vara sjuksköterska (och att en transperson kan vara god man) är en sund utveckling som bejakar varje människas rätt att slippa pressas in i förutbestämda könsstereotyper.

(Staffan Doppings blogg, 2010-05-25)

Det är samma sak som om du ska besöka vårdcentralen eller en läkarmottagning – hur reagerar du om du möts av en kvinnlig kontra manlig läkare eller sjuksköterska?

(Petra Liuski, 2011-04-07)

Nästa tema i samband med vilket manligt kön specificeras är artiklar och blogginlägg som handlar om att yrkesverksamma och blivande sjuksköterskor begått brott. Även i denna grupp finns 8 belägg, varav sju *sjuksköterska* och ett *sjukskötare* med manlig referent. Sju av beläggen återfinns i GP0809, vilket nog kan förklaras med att redogörelser för brott är vanligare i tidningstext än bloggtext. Nedan följer två exempel:

En man som läste till sjuksköterska vid Göteborgs universitet hade dömts till fyra och ett halvt års fängelse för våldtäkt och ett fall av försök till våldtäkt.
(GP, 2008-12-28)

En manlig sjuksköterska på Östra sjukhusets psykiatriska avdelning åtalas för att ha utnyttjat en kvinnlig patient sexuellt.
(GP, 2009-07-01)

Inom brottsjournalistiken förefaller uppgifter om gärningspersoners och brottsoffers ålder och kön vara vanligt förekommande. Att de (blivande) sjuksköterskor som i mitt material begått brott könsspecificeras är alltså väntat, men detta förstärker också bilden av att sjuksköterskeyrket och sjukskötersketiteln är kvinnligt kodade och därför kräver tillägget *manlig*.

Det tredje temat där jag kunnat urskilja de nämnda specificeringarna är fall där negativa upplevelser av sjukvården återberättas. Tre sådana fall finns i materialet, och i samtliga refereras sjuksköterskan till som *manlig sjuksköterska*. Ett exempel följer:

Vi stöter på en riktigt otrevlig manlig sjuksköterska.
(Lina "Lajna" Lejonklou, 2011-03-21)

Det är svårt att svara på frågan varför kön specificeras i de sistnämnda situationerna, eftersom antalet belägg är litet. Möjligen handlar det om att vilja ange något avvikande, det vill säga manligt kön, hos sjuksköterskan som utsatt textförfattarna för en negativ upplevelse.

6. Sammanfattande diskussion

I detta kapitel sammanfattas och diskuteras resultatet i tre underavsnitt, som motsvarar de tre frågeställningarna i avsnitt 1.2 ovan. Resultaten kopplas sedan till den genusteoretiska bakgrunden och den språkkonstruktivistiska utgångspunkten. Därefter diskuteras resultaten i relation till metoden och avgränsningarna, och förslag på ytterligare

frågeställningar och studier ges. Avslutningsvis presenterar jag personliga reflektioner kring vad som framkommit i studien.

6.1 Hur ser titelbruket ut i det undersökta materialet?

Min undersökning har visat att *sjuusköterska* i de allra flesta fall tycks användas oproblematiskt som könsneutral titel för personer verksamma inom sjuusköterskeyrket, men vissa undantag har kunnat skönjas. Det gäller först och främst de belägg som finns för *sjuuskötare* i materialet, även om det här kan finnas anledning att reservera sig något. Genom en korpusstudie förblir det nämligen i många fall oklart om referenten är just sjuusköterska eller om hen i själva verket har ett annat yrke. I den sammanfattande tabell 6 nedan finns en uppställning över fördelningen av de könsspecificerade referenterna från respektive sökning och i respektive delmaterial. Där framgår att beläggen för *sjuuskötare* i materialet är få och endast betecknar män, medan *sjuusköterska* används om både män och kvinnor.

Tabell 6: Resultatsammanfattning

	GP0809		BMO2011		
Referenter	kvinnor	män	kvinnor	män	Totalt
Sjuusköterska	229	44	208	55	536
Sjuuskötare	0	2	0	4	6

6.2 Hur benämns sjuusköterskor av manligt kön?

I min studie könsspecificerades den övervägande delen av sjuusköterskorna av manligt kön genom en kombination med manliga egennamn och en förhållandevis stor del genom en kombination med pronomen. Få belägg fanns för *sjuuskötare*. Det pekar på ett till synes oproblematiskt förhållande till generiskt bruk av *sjuusköterska*.

Men i materialet finns också belägg för *manlig sjuusköterska* och formuleringar som *killen som är min sjuusköterska*. Dessa, tillsammans med de belägg jag stött på för diskussioner och funderingar kring just benämningen av manliga sjuusköterskor, pekar på att svenska språkbrukare i vissa fall tvekar gällande sjuuskötersketiteln.

6.3 När och hur specificeras manligt kön?

De språkliga sammanhang jag kunnat urskilja som extra problematiska i fråga om generiskt bruk av *sjuksköterska* är redogörelser för begångna brott i delkorpusen med tidningstexter. Här framträder en bild av *sjuksköterska* och *förövare* som två svårförenliga identiteter, kanske eftersom sjuksköterskor enligt Uhlin & Pelling (2010) beskrivs som *kvinnliga, snälla, vårdande* och *vänliga*. Att då explicit uttrycka att sjuksköterskan är av manligt kön uppfattar jag som ett sätt att uttrycka att gärningspersonen inte är någon *vanlig* sjuksköterska med de attribut som förknippas med sådana, utan en *manlig* sådan. Det är intressant att tänka sig hur rapporteringen sett ut om gärningsmannen istället varit exempelvis byggnadsarbetare – hade formuleringen i texten i sådana fall varit *den manlige byggnadsarbetaren*?

En liknande förklaring ser jag till de belägg som finns för *manlig sjuksköterska* i återberättelser av negativa upplevelser inom sjukvården. Genom att specificera referentens manliga kön kopplas han i någon mån bort från föreställningen om den *kvinnliga, snälla, vårdande* och *vänliga* sjuksköterskan, eftersom han redan genom sitt manliga kön avviker från stereotypen.

I avsnitt 3.2 ovan redogjorde jag också för Dahlborg-Lyckhages (2003) resultat gällande sjuksköterskans kön i olika manifesta diskurser. Med mitt materialval hade jag en tanke om att de skillnader hon påvisade skulle avspeglas i mina delkorpusar. De stickprover som gjordes i medicinska texter tycktes kunna bekräfta att sjuksköterskan i verksamhetens egen diskurs kan vara såväl man som kvinna (se avsnitt 4.1 ovan), men mina resultat för BMO2011 och GP0809 visar på små skillnader. Även om beläggen för *sjukskötare, manlig sjuksköterska* och omskrivningar som *killen som är min sjuksköterska* är något fler i BMO2011 framgår det inte språkligt att sjuksköterskan i en folklig diskurs främst skulle anses vara kvinna.

6.4 Titelbruket ur genusperspektiv

När jag i avsnitt 2.1 ovan redogjorde för debatten om sjukskötersketiteln framträdde en bild av hur problematiskt det från vissa håll ansetts vara att benämna män med en kvinnlig titel. Varför har det då orsakat en sådan debatt, när motsvarande förhållande inte tycks råda där kvinnor övertagit manliga titlar? Här kan tanken om genussystemet i Hirdman (1987) tjäna som förklaringsmodell (se avsnitt 3.3 ovan).

För det första är könsdikotomin, enligt modellen, viktig i vårt samhälle. Det finns en strävan efter att kunna avgöra en persons kön, eftersom det är vårt mest grundläggande kriterium att indela människor efter. Enligt Hirdmans (1987) grova indelning av mäns och kvinnors verksamhetsområden kopplas kvinnor samman med *inomhus*, det *privata* och arbeten förknippade med huset, medan män kopplas samman med det *offentliga* och arbeten förknippade med torget. Denna modell går tydligt att applicera på sjuksköterskans verksamhet, som rör det privata och snarare är förknippat med huset än torget, och där majoriteten av de verksamma följaktligen också är kvinnor.

För det andra talar Hirdman (1987) om att det finns en hierarki mellan de kvinnligt och manligt kodade arenorna, vilket jag menar är den springande punkten i den här frågan. Eftersom sjuksköterskeyrket de facto historiskt sett utförts av kvinnor, innebär det ett steg nedåt i hierarkin för en man att vara sjuksköterska och benämnas med en ursprungligen feminin yrkestitel, vilket inte är fallet när kvinnor övertar manliga titlar. Det kan också delvis förklara varför sjuksköterskorna av manligt kön i mitt material i hög grad är könsspecificerade vid en jämförelse med den faktiska yrkeskåren, även om det här också finns en materialrelaterad aspekt som nämndes i avsnitt 4.1 ovan. I journalistiska texter är män nämligen generellt sett överrepresenterade, vilket gör att det är förväntat med en viss överrepresentation av män i mitt material.

6.5 Titelbruket ur språkkonstruktivistiskt perspektiv

I kapitel 3 beskrev jag en fråga som varit viktig inom forskningen om sexism i språket, nämligen hur stor vikt som tillskrivs yrkestitlar i strävan efter jämställdhet. Som tidigare nämnts ansluter jag mig till ett språkkonstruktivistiskt perspektiv och menar att språkbruket *har* betydelse för skapandet av köns- och yrkesidentitet. Att män idag kallas *sjuksköterska* är positivt i den betydelsen att det utgör ett undantag från den titelneutralisering som varit gängse i fråga om svenskan, nämligen att kvinnor övertagit ursprungligen manliga yrkestitlar. Men den tysta svenska debatten har också blundat för den konsekvens som titelbruket har enligt ett språkkonstruktivistiskt perspektiv; titelbruket bidrar nämligen till att reproducera bilden av sjuksköterskan som företrädesvis kvinna.

För att anknyta till det resonemang om den könsuppdelade arbetsmarknaden som fördes i avsnitt 1.1 ovan kan en konsekvens av den feminina yrkestiteln och dess reproducerande funktion vara att arbetsmarknaden även fortsättningsvis kommer att förbli könsuppdelad. I

debatten om sjukskötersketiteln framfördes just detta som ett argument från Arbetsmarknadsstyrelsens sida, när de påtalade att titeln var ett problem för rekryteringen av män till sjuksköterskeyrket (se avsnitt 2.1 ovan). En förändrad yrkestitel i sig förändrar knappast arbetsmarknadens uppdelning, som med all sannolikhet har långt fler orsaker, men bilden av sjuksköterskan som företrädevis kvinna kunde säkerligen reviderats något.

6.6 Metoddiskussion och vidare forskning

I undersökningen har en rad avgränsningar gjorts med anledning av studiens begränsade omfång. Som nämnts i avsnitt 4.3 ovan har ingen fortsatt undersökning av beläggen för kvinnliga sjuksköterskor gjorts, vilket hade varit intressant att kontrastera mina resultat med. Här finns alltså möjlighet för kompletterande studier, där eventuella skillnader i benämningen av manliga och kvinnliga sjuksköterskor kan undersökas.

I min studie gjorde jag flera val mot bakgrund av Dahlborg-Lyckhages (2003) studie av sjuksköterskans konstruktion. Som nämnts i avsnitt 4.1 hade jag en tanke om att kunna se skillnader med avseende på sjuksköterskans tillskrivna kön i olika diskurser. Titelbruket i mitt material visade sig inte avspegla den skillnad som Dahlborg-Lyckhage påvisat, men kanske kunde en undersökning av andra variabler ge en bättre bild. I mina korpusar har jag exempelvis gjort intressanta iakttagelser gällande adjektivbruket i samband med titeln *sjuksköterska*. Adjektiv som *yppig*, *vacker* och *blond* tycks nämligen vara ganska frekventa, vilket kunde vara av intresse att undersöka. En sådan studie skulle sannolikt kunna ge intressanta inblickar i den språkliga konstruktionen av sjuksköterskan.

Mitt val att undersöka just titeln *sjuksköterska* berodde till stor del på att det är en mycket omdiskuterad titel och att sjuksköterskor är en stor yrkesgrupp. En intressant jämförelse vore att på liknande sätt studera benämningen av män inom till exempel yrkesgruppen barnmorskor, som också benämns med en ursprungligen kvinnlig titel och där män utgör en ungefär lika stor del av yrkeskåren som de gör inom sjuksköterskeyrket (SCB 2011).

6.7 Avslutande reflektioner

I inledningen till uppsatsen (se avsnitt 1.1 ovan) berättade jag om min egen utgångspunkt för studien. Jag hade tidigare oreflekterat använt könsneutrala yrkestitlar och aldrig funderat över mitt eget och andra svenskars titelbruk. Först när jag ställdes inför ett annat språkområdes

syn på saken, nämligen det tyska, och såg den i förhållande till min egen väcktes mina tankar om vårt svenska bruk av yrkestitlar. Min första reaktion var att reservationslöst förorda könsneutrala yrkestitlar, men efter att ha tagit del av en rad motargument är min inställning en annan.

Genom den här studien och en tidigare (Sandberg 2010) har jag fördjupat mig i frågan om yrkestitlar och ställer mig numera ambivalent till den svenska språkpolitiken på området – eller snarare frånvaron av den. Jag anser fortfarande att det finns tydliga fördelar med könsneutrala yrkestitlar; det är praktiskt, det tvingar inte människor att välja kön och det skiljer inte mellan män och kvinnor. Men det finns också nackdelar. Dels leder könsneutrala yrkestitlar till ett strukturellt osynliggörande av kvinnor genom att främst ursprungligen manliga titlar används generiskt, dels reproducerar det bilden av *sjuusköterskan* som kvinna och *brandmannen* som man. Vilken strategi som väljs inom ett språk kanske spelar mindre roll – alla vägar har sina för- och nackdelar. Vad som däremot aldrig kan vara en nackdel är en medvetenhet om konsekvenserna av språkliga val. Efter att ha fördjupat mig på området upplever jag att en sådan medvetenhet ofta saknas i fråga om yrkestitlar på svenskt språkområde. Min förhoppning är att min studie i någon mån ska bidra till en ökad medvetenhet om titelbrukets orsaker och effekter.

Referenser

Material

- Bloggmix oktober 2011, publicerad 2011-11-15. Hämtat 2011-11-21.
- Bokmania, "Våtmarker", 2009-05-16,
 <<http://www.bokmania.net/2009/05/vatmarker.html>>.
- Ett nästintill trillingliv, "Extra tävlingsdag.", 2010-09-12,
 <<http://www.alltforforaldrar.se/theans/2010/september/extra-tavlingsdag.html>>.
- Göteborgs-Posten 2008–2009. Göteborg: Stampen AB.
- GP, 2008-02-22, avdelning: GPUTL.
- GP, 2008-05-27, avdelning: GPFAM.
- GP, 2008-11-11, avdelning: GPNAM.
- GP, 2008-12-28, nyheter.
- GP, 2009-07-01, Linda Timle, avdelning: nyheter.
- Lejonklou, Lina "Lajna". "Hur svårt ska det vara?", 2011-03-21,
 <<http://www.lajna.se/?p=9848>>.
- Liuski, Petra. "Man eller kvinna – vem öppnar du dig för?", 2011-04-07,
 <<http://petraliuskis.wordpress.com/2011/04/07/man-eller-kvinna-vem-oppnar-du-dig-for/>>.
- Micaela's, "Lunch.", 2011-04-14,
 <<http://michaelaas.blogg.se/2011/april/lunch.html>>.
- Staffan Doppings blogg, "LÄNGE LEVE TALESMÄNNEN! (återpublicering)", 2010-05-25,
 <http://staffandopping.blogspot.com/2010_05_01_archive.html>.

Litteratur

- Andersson, Thorsten (1976). Manlig sjuksköterska. I: Svensson, Lars, Anne Marie Wieselgren & Åke Hansson (red.), *Nordiska studier i filologi och lingvistik: festskrift tillägnad Gösta Holm på 60-årsdagen den 8 juli 1976*. Lund: Studentlitteratur, s. 1–11.
- Arrhenius, Sara (1999). *En riktig kvinna: Om biologism och könsskillnad*. Stockholm: Atlas.
- Coates, Jennifer (2004). *Women, men and language. A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*. Edinburgh: Pearson Education Limited.
- Dahlborg-Lyckhage, Elisabeth (2003). "System" konstruktion och mumifiering – i TV-serier och studenters föreställningar. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

- Edlund, Ann-Catrine (2004). Kan män vara sjuksköterskor och kvinnor brandmän? Om sambandet mellan yrkesbeteckningar och kön. I: *Den könsuppdelade arbetsmarknaden* (SOU 2004:43.) Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet, s. 263–280.
- Edlund, Ann-Catrine, Ersson, Eva & Milles, Karin (2007). *Språk och kön*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Eriksson, Henrik (2002). *Den diplomatiska punkten: maskulinitet som kroppsligt identitetsskapande projekt i svensk sjuksköterskeutbildning*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Fairclough, Norman (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Hammarstedt, Martin (2011). Personlig kommunikation via e-post, 2011-12-01.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per (1997). *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Himanen, Ritva (1990). *Kvinnliga ombudsmän och manliga sjuksköterskor. Titlar och yrkesbeteckningar i nusvensk dagspress*. (Ord & Stil Språkvårdssamfundets skrifter 21.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Hirdman, Yvonne (1987). Makt och kön. I: Petersson, Olof (red.), *Maktbegreppet*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 188–206.
- Hultman, Tor G. (2003). *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Jobin, Bettina (2004a). *Genus im Wandel: Studien zu Genus und Animatizität anhand von Personenbezeichnungen im heutigen Deutsch mit Kontrastierungen zum Schwedischen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Jobin, Bettina (2004b). Svenskan är inte könsneutral. *Språkvård* 2004:4, s. 20–25.
- Kleberg, Madeleine (2006). *Genusperspektiv på medie- och kommunikationsvetenskap*. Stockholm: Högskoleverket.
- Milles, Karin (2008). *Jämställt språk: en handbok i att skriva och tala jämställt*. (Småskrift utarbetad av Språkrådet 5.) Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Nordenstam, Kerstin (2003). *Genusperspektiv på språk*. Stockholm: Högskoleverket.
- Sandberg, Malin (2010). *Bewerber und Bewerberinnen – Eine kontrastive Untersuchung der Berufsbezeichnungen in schwedischen und deutschen Stellenanzeigen*. Uppsala universitet.
- Statistiska Centralbyrån (SCB) (2010). *På tal om kvinnor och män – Lathund om jämställdhet 2010*, hämtat 2011-12-21,

<http://www.scb.se/Pages/PublishingCalendarViewInfo_____259923.asp?PublObjId=12049>.

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2011). Yrkesregistret med yrkesstatistik, Anställda 16–64 år i riket efter yrke (SSYK3), publicerat 2011-03-04, hämtat 2011-11-29,

<<http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/Produkt.asp?produktid=AM0208>>.

Svenska språknämnden (2005). *Språkriktighetsboken*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 93.) Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Uhlen, Lars & Pelling, Staffan (2010). Inter-... vadå? Om att befästa eller förändra föreställningar om genus och makt. I: Wijma, Barbro, Goldina Smirthwaite & Katarina Swahnberg (red.), *Genus och kön inom medicin- och vårdutbildningar*. Lund: Studentlitteratur, s. 181–195.